

Nr 48.

*Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående avstå-
ende eller upplåtande i vissa fall av mark från krono-
egendomar; given Stockholms slott den 5 februari 1915.*

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att för tiden intill den 1 juli 1916

dels medgiva,

att, då för allmänt ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande författning enskild man, menighet eller inrättning kan förpliktas avstå eller upplåta jord eller lägenhet, erfordras, att staten tillhörig mark avstås eller upplåtes, Kungl. Maj:t må äga, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, förordna om markens avstående eller upplåtande;

dels ock besluta:

1:o) att för mark, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angivna undantag utgå efter ty i gällande författning angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov är föreskrivet och till beloppet bestämmas, då jordområde, som skall lösas, är obebyggt och understiger fem hektar, samt Kungl. Maj:t finner skäligt sådant medgiva, av tre gode män, av vilka Kungl. Maj:ts befallningshavande i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje, samt i annat fall av sådan nämnd, som omförmäles i berörda författning;

2:o) att i fråga om mark, som är avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1:o) stadgas, jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3:o) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock må,

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 1 saml. 40 häft. (Nr 48.)

där så prövas lämpligt och utan avseende därå, om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjutes eller icke, ej mindre medgiva, att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplåtes utan annan ersättning till kronan, än att, därest och i den mån å sålunda upplåten mark växande skog ingår i upplåtelsen och Kungl. Maj:t icke finner skäl annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter Kungl. Maj:ts bestämmande, än även tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäcker, som kunna vara disponibla;

4:o) att jämväl i övrigt, då fråga allenast är om upplåtelse av mark till begagnande för ändamål, som förut nämnts, utan att marken avstås, det må ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill föranleda, medgiva undantag från den under 1:o) angivna regel; samt

5:o) att vad sålunda stadgats icke har avseende å de i 8 och 12 §§ av lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning berörda fall.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Johan Beck-Friis.

*Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5
februari 1915.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning med cheferna för lantförsvars-, civil- och ecklesiastikdepartementen anförde departementschefen, statsrådet friherre Beck-Friis.

I anledning av Kungl. Maj:ts den 29 maj 1914 till riksdagen avlåtna proposition har samma års senare riksdag för tiden intill den 1 juli 1915 medgivit, att Kungl. Maj:t skulle äga att i vissa närmare angivna fall utan riksdagens vidare hörande förordna om avstående eller upplåtande av mark från kronoegendomar, samt fattat vissa i sammanhang därmed stående beslut.

Ett liknande medgivande synes böra hos riksdagen äskas jämväl beträffande tiden från och med den 1 juli innevarande år.

Jag finner mig emellertid böra i visst hänseende nu föreslå ett förtydligande av en utav de till medgivandet fogade bestämmelserna.

Riksdagen har nämligen plägat såsom punkt 3:o besluta:

»att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock må, där så prövas lämpligt och utan avseende därå, om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjutes eller icke, ej mindre medgiva, att jord, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplåtes utan särskild ersättning till kronan, än även tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäkter, som kunna vara disponibla.»

Bestämmelser i enlighet härmed hava plägat införas i Kungl. Maj:ts resolutioner vid meddelande av koncession å enskilda järnvägsanläggningar.

Det förtydligande, jag avser, gäller den å den upplåtna marken växande skogen.

I skrivelse den 25 november 1911 erinrade domänstyrelsen om vissa förhållanden beträffande Dala—Hälsinglands järnvägsaktiebolags järnvägsbyggnad mellan Orsa och Bollnäs samt anförde att, då värdet av till avverkningsbara (saludugliga) dimensioner utvuxen skog i regeln vore mångdubbelt större än värdet av den mark, varå skogen växte, kunde vid upplåtelse av mark från kronans fastigheter för järnvägsanläggning i de fall, då ersättning härför ej utginge, stora värden avhändas kronan genom att den å marken växande skogen icke undantoges vid markupplåtelsen. För järnvägsanläggningen vore det dock endast marken, som behövde upplåtas. På grund härav hemställde styrelsen, att vid upplåtelse av mark till järnvägsanläggning i de fall, då ersättning härför ej utginge, berörda upplåtelse måtte förklaras avse allenast själva jorden och sålunda från upplåtelsen undantagas den å den upplåtna marken möjligen växande skogen.

Framställningen remitterades till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som däröver hörde distriktscheferna i väg- och vattenbyggnadsdistrikten, utom i övre norra distriktet, varest inga enskilda järnvägsanläggningar finnas.

Cheferna i östra och västra distrikten förordade domänstyrelsens framställning, vilken de funne synnerligen befogad. Chefen i östra

distriktet meddelade, att inom detta distrikt det redan nu förfores på det av domänstyrelsen förordade sättet, och anförde såsom exempel att, då Sävsjöström—Nässjö järnväg anlades, den skog, som växte å kronomark, över vilken banan skulle gå fram, blivit av vederbörande jägmästare utstämplad och försåld, innan järnvägsarbetet där påbörjats.

De övriga tre distriktscheferna uttalade däremot motsatt åsikt. Chefen i södra distriktet framhöll, att bestämmelsen om upplåtande av fri mark från kronans fastigheter till järnvägsanläggningar tillkommit för att underlätta och uppmuntra det enskilda järnvägsbyggandet, emedan detta sistnämnda ansetts gagneligt för riket. Under förutsättning att denna bestämmelse varit välbetänkt, syntes domänstyrelsens motiv till dess framställning, nämligen att skogens värde i regeln vore mångdubbelt så stort som den mark, varpå den växte, samt att på detta sätt stora värden avhändes staten, åsyfta, att bestämmelsen medförde för stor förlust för staten i förhållande till det understöd, som staten ansåges böra giva det enskilda järnvägsbyggandet. Häremot kunde invändas, att under den tid, ifrågavarande bestämmelse tillämpats, av kronojorden även fritt upplåtits åkerjord, som även hade mångdubbelt värde mot kal skogsmark, och detta till betydliga värden, utan att det mera allmänt gjorts gällande, att understödet i denna form skulle vara överdrivet stort. Det låge i sakens natur, att fördelarna av statens fria markupplåtelse bleve mycket olika eller rent av slumpvis fördelade, och omöjligt vore således ej, att bestämmelsen om fri kronomark kunde tillföra någon enstaka järnväg relativt stora fördelar, men i stort sett finge man väl antaga, att de järnvägar, som haft att glädja sig åt dylikt stort statsunderstöd, redan vore byggda, om för övrigt ekonomisk möjlighet till deras åstadkommande funnits. Att på nuvarande stadium av det enskilda järnvägsbyggandet minska statens bidrag syntes vara mindre välbetänkt, och skulle det ske på det av domänstyrelsen föreslagna sättet, syntes det sannolikt, att berörandet av kronomark skulle bliva en olägenhet i stället för en lättnad. Den föreslagna bestämmelsen skulle i vissa fall komma att verka som förbud på obestämd tid för arbetets utförande, emedan avverkning måste ske genom statens försorg, innan marken finge tagas i anspråk för järnvägsbyggande. Avverkningen vore beroende av såväl årstiden som väderleksförhållanden och därför skulle den förordade förändringen medföra nödvändigheten av att föreskriva viss tid, inom vilken avverkningen skulle vara slutförd och virket avlägsnat från järnvägens blivande område. Någon för hela landet generell regel härför syntes vara svår att finna på grund av vinterns olika inträdande på olika breddgrader. Bestämmelse i detta avseende skulle

därför i varje särskilt fall böra föreslås av domänstyrelsen, innan Kungl. Maj:t beviljade koncession. I många fall, i synnerhet i sydligare delar av landet, syntes värdet av skogen på kronomark ej motsvara kostnaderna för dess tillvaratagande genom statens försorg, och i dessa fall syntes det vara onödigt att göra åtkomsten av kronomark mera invecklad än den förut varit. Han ansåge därför, att såväl mark som skog borde av staten avstås utan ersättning.

Chefen i mellersta distriktet anförde, att då järnvägsbyggnader av staten främjades direkt genom penningar och genom fritt överlämnande av mark, byggnadssten, kalk och grus, det i princip ej skulle vara någon nyhet, om även växande skog fritt lämnades, utan endast innebära, att staten ännu något kraftigare ville understödja järnvägsbyggandet. Det vore naturligtvis för järnvägsbyggandet av rätt stor vikt att även få fritt disponera den växande skogen, vilken alltid kunde beräknas få god användning till grundförstärkningar, syllar, byggnads- och ställningsvirke. Om fullständigt fri upplåtelse av skogen ej ansåges böra ifrågakomma, skulle man kunna tänka sig, att densamma av domänstyrelsen efter billig värdering kunde överlåtas å järnvägen, i vilket fall alla transportkostnader skulle bortfalla till fördel såväl för staten som järnvägen. En värdering med ty åtföljande antagligen tidsödande underhandlingar och uppgörelser mellan kronan, järnvägsbolaget och entreprenören skulle emellertid draga med sig extra kostnader och olägenheter, vilka ofta komme att motsvara en stor del av skogens värde, och det syntes därför lämpligast, att växande skog å till järnvägsbyggnad överlämnad fri mark även finge fritt medfölja marken.

Chefen i nedre norra distriktet yttrade, att då värdet av den växande skog, som förefunnes å från kronans fastigheter för järnvägsbyggnad upplåten mark, i de allra flesta fall tvevelsutan vore försvinnande litet jämfört med de oftast högst betydande värdestegringar för angränsande eller närbelägna kronoskogar, vilka direkt föranleddes av järnvägs framdragande, det borde synas ganska skäligt, att bland de förmåner, som från det allmännas sida pläгат tillförsäkras järnvägsföretagen, jämväl måtte ingå rättigheten att tillgodogöra sig värdet av å upplåtna delar av kronomark växande skog.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen yttrade för egen del i utlåtande den 16 december 1914 följande:

»Enligt den uppfattning, som sedan gammalt bibehållit sig inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen om tolkningen av ifrågavarande bestämmelse i koncessionerna för de enskilda järnvägarna, skall den växande skogen ej tillfalla järnvägsbyggnaden. Styrelsen har nämligen alltid

hyst den åsikten, att bestämmelsen om fri upplåtelse av kronomark tillkommit för att underlätta framkomsten för järnvägarna och ej för att på sådant sätt ekonomiskt bidra till deras förverkligande.

Denna uppfattning har jämväl hysts av många järnvägsbyggare, och det har ofta förekommit, att vederbörande järnvägsbefäl, innan arbetet påbörjats å kronans mark, påkallat vederbörande jägmästares bistånd för att få skogen borttagen. Distriktschefen i östra väg- och vattenbyggnadsdistriktet har, såsom ovan nämnts, hänvisat till, huru vid Nässjö—Säv-sjöströms järnvägsbyggnad skogen tillvaratagits för statens räkning genom skogsmyndigheternas eget initiativ.

Det är emellertid väl bekant, att ett motsatt förfarande vid många järnvägsbyggnader ägt rum, eller att järnvägsbolagen tillvaratagit den växande skogen, som använts för järnvägsbyggnaden.

Skulle emellertid järnvägsbolagen hava en sådan rättighet, torde mycket egendomliga förhållanden kunna inträffa, exempelvis om järnvägen till större delen av sin sträckning komme att framgå över kronomark, vilket torde kunna inträffa såväl i Norrland som annorstädes inom landet. I dylika fall torde järnvägsbolagen ej för eget behov få användning för allt på området växande virke, utan kunde till och med bedriva affärer med detsamma, vilket under alla förhållanden ej lär hava avsetts med den ifrågavarande bestämmelsen.

En medelväg, att bolaget skulle få fritt använda endast så mycket av virket, som kunde åtgå för järnvägsbyggnaden, synes ej heller tilltalande, då en effektiv kontroll i sådant avseende från skogsmyndigheternas sida torde vara i det närmaste omöjlig.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kan sålunda ej finna anledning att frågå sin gamla uppfattning om folkningen av den ifrågavarande bestämmelsen utan får för sin del instämma i domänstyrelsens hemställan.»

Slutligen har järnvägsstyrelsen i utlåtande den 13 januari 1915 förklarat sig icke hava något att erinra mot domänstyrelsens nu ifrågavarande hemställan, under förutsättning att densamma icke innebure skyldighet för vederbörande järnvägsbyggnad att övertaga den å den upplåtna marken möjligen växande skogen, därest ej särskild överenskommelse därom träffades.

Frågan, huruvida det medgivande om upplåtelse av viss kronomark utan ersättning till kronan, som lämnas vid koncession å enskild järnväg och som grundar sig på riksdagens årliga beslut i nu förevarande ämne, innefattar även kostnadsfri upplåtelse av den å

*Departements-
chefen.*

samma mark växande skogen, synes hittills hava i praktiken besvarats på olika sätt. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger sig hava sedan gammalt omfattat den tolkning, att skogen icke medföljer. Chefen i östra distriktet har meddelat, att i detta distrikt hittills förfarits på detta sätt. Även av chefernas i mellersta och nedre norra distrikten yttranden synes framgå, att den av dem tillstyrkta fria upplåtelsen även av skogen enligt deras åsikt skulle innebära en utvidgning av de förmåner, staten hittills lämnat enskilda järnvägsbyggnader. Den förre yttrar nämligen, att detta skulle innebära, »att staten ännu något kraftigare ville understödja järnvägsbyggandet», och den senare anser det ganska skäligt, »att bland de förmåner, som från det allmännas sida pläгат tillförsäkras järnvägsföretagen, jämväl må ingå rättigheten att tillgodogöra sig värdet av å upplåtna delar av kronomark växande skog». Däremot synes chefen i södra distriktet anse, att rätten till skogen redan nu ingår i den fria upplåtelsen, enär han anser det mindre välbetänkt att på nuvarande stadium av det enskilda järnvägsbyggandet »minska statens bidrag». Den sålunda yppade osäkerheten i tillämpningen, vilken även bestyrkts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, synes böra avlägsnas genom att uttryckliga bestämmelser i ämnet givas.

I likhet med samtliga de tre styrelser, som yttrat sig i ämnet, anser jag såsom huvudbestämmelse böra gälla, att växande skog *icke* kostnadsfritt medföljer vid den upplåtelse av mark, som sker utan ersättning till kronan. Såsom järnvägsstyrelsen framhållit, bör det tydligtvis icke heller åläggas järnvägsföretaget såsom någon skyldighet att inlösa skogen. Om däremot vederbörande järnvägsföretag önskar förvärva även den växande skogen och Kungl. Maj:t finner detta böra ske, möter naturligtvis icke hinder för att skogen ingår i upplåtelsen, men då bör i regel ersättning utgå för densamma. För procedurans förenklande synes denna ersättning icke behöva bestämmas enligt expropriationsförordningen utan böra utgå efter Kungl. Maj:ts bestämmande. Emellertid torde fall kunna inträffa, då skogens beskaffenhet, dess ålder (t. ex. icke avsättningsbar ungskog), dess ringa mängd, dess belägenhet eller ock andra omständigheter kunna göra det för kronan mindre lämpligt att undantaga dylik skog. Detta kan äga rum i fråga om en viss del av järnvägens sträckning, under det att beträffande en annan del förhållandet är motsatt. Det synes därför böra få ankomma på Kungl. Maj:t att efter vederbörlig utredning i varje särskilt fall pröva, huruvida och i vad mån växande skog må utan särskild ersättning medfölja vid upplåtelsen. Därest skogen icke ingår i upplåtelsen, bör den-

samma tillgodogöras genom skogsförvaltningens försorg, vilket naturligtvis kan, ifall från järnvägsföretagets sida så önskas och överenskommelse träffas om pris m. m., ske genom skogens försäljning till järnvägen. Skulle skogen icke bli såld till järnvägen, lärer med dess avverkning för kronans egen räkning kunna ordnas så, att av skogens kvarstående ej vållas dröjsmål med järnvägsbygget.

I enlighet med denna uppfattning har jag infört vissa ändringar och tillägg i ovanberörda punkt 3:o). De bestämmelser, som i övrigt erfordras, exempelvis för reglerande av förhållandet mellan järnvägsbygget och skogsavverkningen, torde böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Jag vill uttryckligen framhålla, att det i detta ärende är fråga allenast om ersättning till kronan. Arrendatorers och andra enskilda rättsägares rättigheter beröras icke av denna fråga.

Jag vill därjämte fästa uppmärksamheten på, att enligt berörda punkt 3:o) frågan endast gäller förhållandet till järnväg, som anlägges av kommun, enskild person eller bolag. Någon inverkan på det ännu olösta spörsmålet om förhållandet i vederlagshänseende beträffande jord eller annat, som från domänfonden avstås till statens järnvägar eller annan statsinstitution, har denna fråga icke.

På grund av vad jag nu anfört hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t måtte i proposition föreslå riksdagen att för tiden intill den 1 juli 1916
dels medgiva,

att, då för allmänt ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande författning enskild man, menighet eller inrättning kan förpliktas avstå eller upplåta jord eller lägenhet, erfordras, att staten tillhörig mark avstås eller upplåtes, Kungl. Maj:t må äga, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, förordna om markens avstående eller upplåtande;

dels ock besluta:

1:o) att för mark, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angivna undantag utgå efter ty i gällande författning angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov är föreskrivet och till beloppet bestämmas, då jordområde, som skall lösas, är obebyggt och understiger fem hektar, samt Kungl. Maj:t finner skäligt sådant medgiva, av tre gode män, av vilka Kungl. Maj:ts befallningshavande i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje, samt i annat fall av sådan nämnd, som omförmäles i berörda författning;

2:o) att i fråga om mark, som är avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1:o) stadgas, jämväl

föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3:o) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock må, där så prövas lämpligt och utan avseende därå, om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjutes eller icke, ej mindre medgiva, att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplåtes utan annan ersättning till kronan, än att, därest och i den mån å sålunda upplåten mark växande skog ingår i upplåtelsen och Kungl. Maj:t icke finner skäl annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter Kungl. Maj:ts bestämmande, än även tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäkter, som kunna vara disponibla;

4:o) att jämväl i övrigt, då fråga allenast är om upplåtelse av mark till begagnande för ändamål, som förut nämnts, utan att marken avstås, det må ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill föranleda, medgiva undantag från den under 1:o) angivna regel; samt

5:o) att vad sålunda stadgats icke har avseende å de i 8 och 12 §§ av lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning berörda fall.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan blev av Hans Maj:t Konungen bifallen; och skulle proposition i ämnet av den lydelse, bilaga . . . till detta protokoll utvisar, avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

A. Lekander.